

Platon'dan Rousseau'ya Barış Düşüncesinin Evrimi*

Celal YEŞİLÇAYIR**

Özet

İnsanoğlunun hayatını huzur ve güven içinde sürdürebilmesi için oldukça önemli bir yere sahip olan barış, günümüzde üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan konuların başında gelmektedir. Dünün ve bugünün dünyasında barışın insan toplulukları arasındaki durumu, sosyal bilimlerin temel araştırma alanlarından biridir. Bununla birlikte insan hayatı için önemli bir yer teşkil eden barış sorunsalı, düşünce tarihi boyunca filozofları da meşgul etmiştir. Düşünürlerin barış hakkındaki düşünceleri onların temel felsefe karakterleriyle ilintili olmakla birlikte, dönemin hâkim düşünce tarzı ve siyasi yapısı ile etkileşim halinde olduğu gözden kaçmamaktadır. Öyle ki İlkçağ'da Platon ve Aristoteles'in barış anlayışları, dönemin siyasi konjonktürü ile yakından ilgilidir. Ortaçağ düşüncesinde ise barış teorileri dinî bir içerikle kaleme alınırken, Yeniçağ'la birlikte doğal hukuk, politik güç ve sözleşmecî kuram gibi konular, barış teorilerinin oluşmasında etkili olmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı İlkçağ'dan Yeniçağ'a kadar olan felsefe tarihi içindeki barışla ilgili düşüncelerin nasıl evrildiğini okuyucuya sunmaktır. Bu çerçevede barışı temellendirme konusunda hangi faktörlerin etkili olduğu ve geleneksel çizgiden ayrılan teoriler olup olmadığı analiz edilecektir.

Anahtar sözcükler: barış, evrensellik, tanrısal barış, sözleşmecî kuram, cumhuriyet

Evolution Of The Idea Of Peace From Plato To Rousseau

Abstract

Peace that has an important place for human being to live peacefully and in safety is one of the leading topics most spoken and discussed. Situation of the peace among human groups is one the research subjects of social sciences. Besides, the problematic of peace which has and significant position for humanity has been of interest to philosophers throughout history. Ideas of philosophers about peace are related with their philosophical characteristics as well as the mainstream way of thinking of the era and political structure. In fact, the thought of peace of Plato and Aristoteles at Ancient Age are closely related with political business cycles. While peace theories was written within religious content in Middle Ages, topics such as law of nature, political power and social contract theory had influence on theorizing peace at New Age. The aim of

* Bu makale Celal Yeşilçayır'ın (2015) *Kant'ın Barış Felsefesinin Özgünlüğü ve Günümüze Yansımaları* adlı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, cyeşilcayir@gumushane.edu.tr

this study is to present reader how the ideas of peace in the history of philosophy from Ancient history to new age evolved. Within this scope, we will try to analyse which factors were effective in justification of peace and delve into whether there were theories getting off the traditional line or not.

Key Words: Peace, Universality, Divine peace, Contractarian theory, Republic

1. GİRİŞ

İnsanlığın en eski arayışlarından biri olan barış, tarih boyunca ortaya çıkan kargaşa ve savaşlar yüzünden sürekli bozguna uğramıştır. Günümüzde de artarak devam eden insanlığın kadim barış arayışının önündeki en büyük engellerden biri uygulanan ileri savaş teknolojileri nedeniyle ortaya çıkan zayıflığın yüksek olmasıdır.

Barış sözcüğü insanlık tarihinin ilk dönemlerinde, her hangi bir savaşın ve kargaşanın yaşanmadığı zaman dilimini olarak, oldukça dar bir anlamda kullanılıyordu. Ancak bu anlayış savaşın olmadığı durumdan insanların hoşnut olması gerektiğine dair bir muhtevaya sahip olduğundan oldukça ilkel ve negatif bir tutumdur. Rönesans ve Yeniçağ dönemlerinde ise barışı sınırlı bir şekilde tanımlayan söz konusu anlayıştan vazgeçilerek, bu kavrama daha pozitif bir içerik kazandırılmaya çalışılmıştır. Şu halde barışın sadece savaşın olmadığı durum olarak tanımlanması oldukça kısır bir düşünce olarak kabul edilerek, bunun yerine barışı devamlı olarak savaş nedenlerinin ortadan kalktığı bir dolayımında yorumlamak gerektiğine inanılıyordu. Dolayısıyla barışı, sınırlı bir minvalde düşünmek yerine, geniş bir bakış açısıyla ve geleceği de düşünerek tanımlamak yerinde bir tutum olacaktır. Günümüzde de kabul gören bu anlayışa göre barış, ateşkes dönemi gibi dar bir çerçevede ele alınmak yerine, hukukla ilişkilendirilerek ve savaş faktörlerinin sürekli ortadan kalktığı bir durum olarak ifade edilmektedir.

Barış, tarih ve siyaset bilimi gibi alanların yanında, felsefeciler tarafından da tartışılan konulardan biri olagelmıştır. Çünkü filozoflar içinde yaşadıkları toplumun temel sorunlarıyla ilgilenerek barışın sağlanması hususunda değişik düşünceler ve eserler kaleme almışlardır. İlkçağ felsefesinde Pre-sokratik filozoflar, savaş ve barış ile ilgili düşüncelerini dönemin yaygın felsefe anlayışına uygun olarak varlığın oluşu bağlamında ele almışlardır. Bu dönemde *Herakleitos*, varlık ve oluşun en önemli nedeninin savaş olduğunu ileri sürmüştür (Herakleitos, 2009: 137). İlerleyen dönemlerde ise savaş ve barış anlayışlarında daha değişik düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştır.

2. İlkçağ Düşüncesinde Barış Anlayışı

Antik Yunan düşüncesindeki barış anlayışı dönemin kültürel ve siyasi yapısıyla yakından ilgilidir. Bu dönemde savaşlar başka ülkelerle olduğu kadar, *polis* adı verilen şehir devletleri arasında da yaşanmakta idi. Yunan mitolojisinde barışı, hukuka dayalı bir ülke yönetimini temsil ettiğine inanılan *Eirene* temsil

etmekteydi (Wülfing, 1989: 232). İç ve dış savaşın yoğun olarak yaşandığı Antik Yunan'da barışın, yalnızca ulusal anlamda ele alındığı ve *olimpiyat barışı* olarak ifade edilen ateşkes dönemleri (*Ekecheiria*) olduğu bilinmektedir. Bu dönemlerde bütün savaş girişimleri yasaklanarak, olimpiyat oyunları ve yapıldığı şehrin korunması amaçlanıyordu (Baltrusch, 2008, 26). Dolayısıyla Antik Yunan için sistematik anlamda bir barış teorisinden ya da daimi barış antlaşmasından söz etmek zor gözükmemektedir; çünkü sadece dönemsel olarak belirlenmiş ateşkes antlaşmaları vardır. Bu bağlamda Antikçağ'ın ve felsefe tarihinin iki önemli filozofu Platon ve Aristoteles, dönemin düşünce yapısına uygun bir şekilde eserlerinde barış konusuna değinmişlerdir.

Platon eserlerinde barışla ilgili düşüncelerini genellikle savaş bağlamında ele almıştır. Aynı zamanda kendi ülkesinde oluşması gereken bir iç barışa vurgu yaparken milletlerarası anlamda bir barış fikrinden ise söz etmemiştir. O, *Yasalar*'da: "Öyleyse en iyi şey savaş ya da ayaklanma değil [...] barış ve karşılıklı iyi niyettir" (Platon, 1998: 6) şeklinde bir ifade kullanarak, savaşın kötü, barış ve dostluğun ise iyi erdemler olduğunu vurgular. Ancak Platon yine aynı yerde iç savaş ve dış savaş olarak iki çeşit savaştan söz ederek, iç savaşı oldukça kötü bir durum olarak nitelendirir. İkinci tür, yani dışarıya yönelik savaşlar ise Platon'a göre birinciye nazaran çok da kötü değildir, kendi ifadesiyle: "ötekini de başka ırktan dış düşmanlara karşı yapılan savaş olarak saptayacağız, ki bu sonucusu öncekinden çok daha az çetindir" (Platon, 1998: 8). Bununla birlikte Platon'un savaşın meşruiyeti ile ilgili görüşleri oldukça önemli ve etkilidir. Ona göre barışa giden yol savaşız mümkün değilse, böyle bir durumda savaşa girmek meşrudur. Onun savaşın meşruiyeti fikri kendinden sonraki düşünce dünyasında etkili olmuştur.

Diğer taraftan Platon, *Devlet*'te, bir ülkede barışın tesis edilmesi için öncelikle adaletin oluşması gerektiğine dikkat çekerek, toplumsal adaletin ancak bir filozofun yönetime geçmesi ile gerçekleşebileceğini savunur. Şu halde: "Filozoflar bu devletlerde kral ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücüyle akıl gücü birleşmedikçe, [...] bence bu devletlerin başı dertten kurtulamaz" (Platon, 2012: 182). Dolayısıyla bozulan düzenin iyi bir anayasa ile tekrar düzelmesi ve bireylerin huzurlu yaşamaları ancak filozofların yönetici olmasıyla mümkündür (Topakkaya, 2014: 131). Platon, barışın oluşması için idarecilerin filozof olmasını savunmasının yanında, ülkede barış eğitiminin yaygınlaştırılmasını gerektiğini de ileri sürmüştür. O, çocuklara ve gençlere barışçı bir eğitim vermenin niçin elzem olduğunu mağara örneğiyle açıklamak ister: "İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar" (Platon, 2012: 231). Onların mağaranın zincirlerinden kurtulup, karanlıktan aydınlığa yönelmeleri ancak eğitimle mümkündür: "Eğitim, ruhun gücünü iyiden yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır" (Platon, 2012: 236). Buna göre ruhun karanlıktan aydınlığa çevrilmesi aynı zamanda adalete ve barışa yönelmesi anlamına gelmektedir.

Aristoteles'in barışla ilgili görüşleri, hocası Platon'la benzerlik arz etmektedir. Ona göre, eğer barışa giden yolda savaş bir gereksinim ise meşrudur.

O, bu konuyu *Politika*'da şöyle değerlendirir: “Bunların seçilmesinde, ruhun bölümlerinde olduğu gibi etkenlerinde de aynı ilkeye, daha küçüğün daha büyük için olmasına uyulmalıdır; yani biz savaşı barış için seçeriz; [...]” (Aristoteles, 2005: 222). O aynı eserin devamında savaş ve barışla ilgili benzer ifadeler kullanmaktadır: “[...] çoğu kez denildiği gibi, savaşın amacı barış, çalışmanın amacı boş zaman sağlamaktır” (Aristoteles, 2005: 224). Buradan hareketle Aristoteles'in, savaşı barışı sağlayıcı bir faktör olması halinde doğal bir durum olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Ancak o, bununla kalmayarak Yunan olmayan milletleri vahşi hayvanlara benzeterek, onlara karşı savaşın her zaman adil olduğunu savunmaktadır (Aristoteles, 2005: 19). Aristoteles'e göre Yunan olmayan halkların doğalarında barbarlık olduğundan köleleştirilerek, despotça yönetilmeleri hukuka aykırı değildir (Aristoteles, 2005: 97). Platon gibi Aristoteles'in de kendi ülkesini başka ülkelere karşı korumak için ulusal bir barış anlayışını savunduğunu görmekteyiz. Ona göre devlet adamının görevi, ülkeyi dış tehlikelere karşı savaş durumuna sürekli hazırlıklı tutmak ve kendi vatandaşları arasında barışa dayalı bir düzen inşa etmektir. Aristoteles Platon'un barış eğitimi fikrini benimseyerek barış anlayışının öncelikle okullarda çocuklara öğretilmesi gerektiğini savunur (Aristoteles, 2005: 222). Ancak burada onların barış eğitiminden kast ettikleri iç barış anlamına da gelen Yunan halkları arasındaki barıştır ve özellikle Aristoteles'in Yunan olmayan halklara karşı pekte barışçı düşünceler beslemediği ortaya çıkmaktadır. Onun diğer milletlere karşı bu sert ve keskin tutumunun oluşmasında öğrencisi Büyük İskender'in askeri faaliyetlerinin etkili olduğu iddia edilmektedir (Topakkaya, 2008: 28).

Netice olarak Platon ve Aristoteles savaşı, amacı barış olması koşuluyla meşru saymaktadırlar. Ancak her iki filozof da Yunan olmayan halklara karşı savaşın adil olduğunu savunmaktadır. Bu düşüncelerin oluşumunda onların yaşadıkları dönemin tarihi ve sosyolojik şartlarının önemli bir etkisinin olduğu unutulmamalıdır. Öyle ki Perslerin saldırılarının gerek Platon ve gerekse Aristoteles'in barış anlayışlarını şekillendirdiği ve bu nedenle ulusal barışı tercih ettikleri eserlerinden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Pers saldırılarının Atina ve diğer Yunan kentlerinin birlikte hareket etme ve yeni bir kimlik oluşturmaları konusunda önemli etkileri olmuştur (Akkoç, 2014: 37).

Helenistik dönemde ise Stoacılar insan ve ahlak konularıyla ilgilenmişler ve bilgeliğin erdemli olmaya bağlı olduğunu savunmuşlardır (Topakkaya, 2009: 56-64). Onların ortaya koyduğu erdem doğaya ve akla uygunluk anlamına gelmektedir. Stoacılar, insanın doğanın yasalarına ve tabiatın akışına uyum sağlayarak huzur ve barışa ulaşacağına inanırlardı (Cevizci, 2015: 152-155). Onlar evrenin ruhu ve insan ruhu arasında özdeşlik kurarak, evrenin insanlığın ortak evi olduğunu düşünüyorlardı. Bununla beraber Stoacılar insanları dünya toplumun eşit yurttaşları olarak görüyorlardı. Aynı zamanda insanların birbirlerine karşı saygılı ve toleranslı olmalarını öneriyorlardı. Şu halde her insan tanrısal akıldan (logos) eşit miktarda pay aldığı için insanlar arasında özgür-köle, zengin-yoksul ve Helen-barbar gibi ayrımların olması yanlış bir durumdur (Cevizci, 2015: 154-155).

Dolayısıyla günümüzdeki modern hümanizm anlayışının ilk örneklerinden birinin Stoacılar tarafından ortaya konduğunu görmekteyiz. Bunun yanında dünya yurttaşlığı ve evrensel barış düşüncesinin de temellerini attıklarını iddia edebiliriz. Onların bu düşünceleri Yeniçağ felsefesinde tekrar ele alınarak hukuk ve siyaset felsefesi bağlamında analiz edilecektir. Özellikle Kant'ın ortaya attığı dünya yurttaşlığı hukuku düşüncesinin temellerinin Stoacılar tarafından atıldığını söyleyebiliriz.

Bununla birlikte Antik Çağ'ın ilerleyen dönemlerinde Romalılar, Roma Barışı anlamına gelen *Pax Romana* anlayışını bir devlet ideolojisi haline getirmişlerdir. Buna göre Romalılar, fethettikleri ülkelerde egemenlik kurarak, buradaki halklara savaşız birlikte yaşama anlayışını kabul ettirmek istiyorlardı. Bu düşüncenin dönemin Roma imparatoru Augustus tarafından ortaya atıldığına inanılmaktadır. Augustus, iç savaşların yaşandığı ülkeleri fethedip, kendi imparatorluğuna katmak suretiyle buralarda barışı sağlamak istiyordu (Kienast, 1999: 333). *Pax Romana* ideolojisine göre savaşlar ancak amacı barış olmak şartıyla adil olabilirler. Romalıların benimsediği bu anlayışın gerçekten barışı mı yoksa onların yayılcı politikasını mı hedeflediği tarihçiler tarafından tartışılmaktadır.

3. Ortaçağ Düşüncesinde Barış Anlayışı

Ortaçağ'ın genel felsefe anlayışı Hristiyanlık ve İlkçağ Felsefesi arasında sentez yapmayı amaçlıyordu. Bu dönemin filozofları temel olarak dini konuları Platon ve Aristoteles'in düşünceleriyle temellendirmeye çalışıyorlardı. Ortaçağ felsefesinin dini bir renge bürünmesinden dolayı Antikçağ felsefesinden farklılaştığı görülmektedir. Bu değişime bağlı olarak Ortaçağ düşüncesinde *ilahi barış* anlayışı ortaya çıkmıştır. Esas olarak Hristiyanlık, savaşın kötü ve günah olduğunu savunan bir dindir. Ancak bu din yayılmaya başladıktan sonra savaşın günah olduğu konusu tartışılmaya başlanmıştır. Dönemin düşünürlerinden bu sorunun çözümüne yönelik beklentiler oluşmaya başlamıştır. Ortaçağ'ın başında tanrısal barış, savaşın meşruiyeti ve birçok önemli konuyu, din ve felsefe sentezi çerçevesinde ele alan *Augustinus*, kendi çağında etkili olduğu gibi sonraki dönemlerde de adından söz ettirmiş bir filozoftur.

Aurelius Augustinus, *Tanrı Devleti (De civitate Dei)*, adlı eserinde *ilahi barış* anlayışına yer vermiştir. Şu halde eğer insanlar, Tanrı'nın koyduğu yasalara itaat ederlerse yeryüzünde barış tesis edilebilir. Fani insanın barışa ulaşması ancak ebedi olan Tanrı'ya mutlak suretle bağlanması yoluyla mümkündür. Augustinus'a göre insanlar Tanrı tarafından emredilmiş kardeşlik anlayışına riayet etmezlerse barışa ulaşamazlar. İnsanlar arasında kardeşlik anlayışı gelişirse barış Tanrı'nın bir inayeti olarak vücut bulacaktır (Augustinus, 1978: 552). Bunun yanında o, *Tanrı Devleti*'nde ebedi barışı en yüksek iyi olarak tarif eder ve ebedi barışın dünyevi değil, ilahi (uhrevi) olduğunu savunur (Augustinus, 1978: 547). Öyle ki insanların egoları, hırsları ve şehvetleri olduğu için dünyevi barış, ebedi olamaz, ancak tanrısal barış ebedi olabilir ve ebedi barış aynı zamanda ebedi hayat demektir. (Augustinus, 1978: 547)

Platon'dan Rousseau'ya Barış Düşüncesinin Evrimi

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde savaşın günah olduğuna inanılmaktaydı ve Hristiyanlar dıştan gelen saldırılara karşı pasif bir tutum sergiliyorlardı. Bu nedenle Augustinus İncil'e uygun bir adil savaş kuramı kaleme almak istemiştir. Onun kuramına göre adil bir savaş ancak haksızlığa karşı başlatılmalı ve taraflara olumlu sonuçlar getirmelidir (Augustinus, 1978: 541). Bunun yanında o, fetih amaçlı savaşları tasvip etmez ve savaşın tek amacının barış olması gerektiğini savunur (Augustinus, 1978: 553). Burada Augustinus'un savaş konusunda Platon ve Aristoteles'in etkisinde kaldığı gözden kaçmaz. Onun savaş öğretisi aynı zamanda Ortaçağ'da Hristiyanlığın savaş öğretisi olarak kabul görmüştür (Sutor, 2004: 27).

Augustinus'un barış düşüncesini dini bir çerçevede ele aldığımızı görmekteyiz. Buna göre insan ancak Tanrı'nın yasalarına itaat etmek suretiyle barışa ulaşabilir. Augustinus'un dünyevi hayatı Tanrı'nın düzeniyle birleştirmeyi amaçlayan barış teorisi *John Rawls*'a göre metafizik bir anlayıştır (Schwaabe, 2007: 36). Bununla beraber Augustinus'un geliştirdiği savaş öğretisi, dünyevi hayata yönelik barış içinde yaşamak için önemli ipuçları içermektedir. Çünkü savaş ona göre sadece haksızlık karşısında başlayabilir ve savaşın nihai amacı barış olmalıdır. Savaşa giren taraflar ilerdeki barış durumunu düşünerek hareket etmelidirler. Bir barış filozofu olarak ele alındığında Augustinus, bütün insanların Tanrı'nın yasalarına uygun bir yaşam sürdürdüğü ortamı barış durumu olarak ifade etmektedir. Ortaçağ'ın ilerleyen dönemlerinde Thomas Aquinas onun düşüncelerinin önemli temsilcilerinden biri olacaktır.

Thomas Aquinas, *Summa Theologica (Teolojiye Dair Savunma)* adlı eserinde insanların bir arada yaşaması için barışın teşekkülünün kaçınılmaz olduğunu vurgular (Aquinas, 1985: 148). Barışın gerçekleşmesinin ise adaletin sağlanmasına bağlı olduğunu belirtir. Bununla birlikte insan mutlak anlamda barışa muktedir olamaz, o ancak Tanrı'nın bir şefaati olabilir. Dolayısıyla insanların barış isteğinin Tanrı'nın inayeti ile birleşmesi gerekir (Aquinas, 1985: 149). Augustinus'un savaş öğretisinin Thomas'da etkili olduğu görülmektedir. O, *Summa Theologica*'da adaletsizliği önlemeye çalışan savaşların adil olduğunu ifade eder ve ilerdeki barış durumunu zorlaştırmamak için, tarafların savaşta uyması gereken kurallara değinir (Aquinas, 1985: 188, 189). Hristiyanlığın ihtiyaç duyduğu savaş hukuku Augustinus ve Thomas Aquinas tarafından formüle edilmiştir. Netice itibarıyla Ortaçağ'daki barış anlayışı, dinsel bir içerikle ele alınmıştır. Ortaçağ'ın dinsel karakterli düşünce tarzının çözülmeye başladığı dönemde Dante, *ilahi barış* konusunda farklı fikirler ortaya atacaktır.

Dante, *Monarşi (Monarchia)* adlı siyaset felsefesi ve teoloji içerikli eserini 1317 yılında yayımlamıştır. O, bu eserinde temel olarak insanların barış içinde yaşamaları için evrensel monarşinin gerekli olduğu ve barışın ancak beynelmilel olarak düşünüldüğünde anlamlı olduğunu savunur. Dante'ye göre dünya barışının sağlanması için evrensel bir monarşiye ihtiyaç vardır (Dante, 1989: 70,71). Şu halde bütün insanlar için barış ancak dünyaya hükmedecek bir imparator tarafından gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte onun evrensel monarşi teorisinde imparator yeryüzünde Tanrı'nın temsilcisi olacaktır. Ancak dünyayı

yönetecek imparator yetkisini papalıktan değil, doğrudan Tanrı'dan alacaktır. Dante, Augustinus'un öne sürdüğü ilahi barış düşüncesinin insanlara ancak belli oranda fayda getirebileceğini, ancak evrensel barışın sağlanması için evrensel monarşinin zorunluğu olduğunu savunur (Dante, 1989: 245). Buradan anlıyoruz ki Dante, imparatorun yetkilerini kiliseden ayrı tutmak isteyerek geleneksel anlayıştan ayrılmaktadır, çünkü o, tanrısal olan ve dünyevi olanı birbirinden ayırmak ister. Dünyada huzur ve barışı ancak evrensel bir devlet ve bu devleti Tanrı gibi yönetecek bir kral sağlayabilir.

Dante'nin dinsel, ırksal ve bölgesel sınırları aşarak evrensel barışı savunması siyaset felsefesi açısından önem arz etmektedir. Bu yönüyle o, birçok kaynakta hümanist olarak nitelendirilmektedir (Wittschier, 2004: 113). Barış düşüncesi tarihinde, Dante'nin 14. yüzyılda ortaya attığı dünya devleti ve dünya barışı gibi fikirler, evrensel olması bakımından, oldukça yeni bir anlayıştır. Ortaçağ Avrupası'nda Hristiyanlık inancı ekseninde ortaya çıkmış barış anlayışları söz konusu iken Dante'nin savunduğu düşünceler devrin düşünce yapısından farklı bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Reform ve Rönesans'ın etkisiyle birlikte siyaset felsefesinde ve barış teorilerinde aşamalı olarak bir değişim kendini göstermeye başlayacaktır. Söz konusu değişimler Yeniçağ düşüncesini hazırlayan önemli faktörlerdir.

4. Yeniçağ Düşüncesinde Barış Anlayışı

Yeniçağ felsefesinin ana hedeflerinden biri Ortaçağ'da geri plana itilen insan aklını ön plana çıkarmaktır ve bu anlayış barış düşüncelerine de yansımıştır. Bu dönemde farklılaşmaya başlayan siyaset felsefesi ile birlikte doğal hukuk ve politik güç gibi konular barış teorilerinde tartışılmaya başlanmıştır. Bununla beraber Ortaçağ'daki dini karakterli savaş hukuku yerine doğal hukuka dayalı savaş öğretisi yer etmiştir. Her ne kadar dinin etkisi Yeniçağ felsefesinde zayıflasa da ilk dönemlerdeki barış teorilerinde yine de hissedilecektir ve din gücüne dayalı birlik düşüncesi barış teorilerinin oluşmasında önemli bir rol oynayacaktır. Avrupa'da Hristiyanlık temelli birlik ve beraberlik fikrinin oluşmasında şüphesiz 16. ve 17. yüzyıllarda yaşanan mezhep savaşlarının etkisi olduğu kadar, Osmanlıların o dönemde Avusturya dolaylarına kadar topraklarını genişletmesinin de etkisi büyüktür. Bununla birlikte birçok aydın ve düşünür Avrupa'da yaşanan bu gelişmelerin sona ermesi için dinin birleştirici gücüne inanıyordu. Hristiyanlık dolayımında bir barış anlayışı geliştiren düşünürlerin başında Erasmus gelir.

Yeniçağ'ın ilk dönemlerinde Avrupa'da bir taraftan savaşlar sürerken, bir taraftan da Reform ve Rönesans hareketleri etkisini hissettiriyordu. Bu hareketler Erasmus'u barışla ilgili düşünceler üretme konusunda cesaretlendirmişti. Platon ve Aristoteles'in öne sürdüğü barış eğitimi konusu Erasmus'ta daha etkili bir biçimde karşımıza çıkar ve o, bu konuyla ilgili *Hristiyan Prenslere Eğitim (Institutio Principis Christiani)* (1515/1968) adlı bir eser kaleme almıştır. O, Hristiyanlar arasındaki savaş ve çatışmaların sona ermesinin halkların eğitilmesi yoluyla mümkün olacağına ve bunun için öncelikle yöneticilerin eğitilmesinin gerekli olduğunu savunuyordu. Şu halde

premler ilerde yönetici olacakları için onların barışçı bir eğitim almaları elzemdir. Erasmus'a göre Hristiyanlık özü itibarıyla toleranslı ve barışçı bir dindir ve bunun eğitim yoluyla anlaşılır kılınması gerekmektedir (Erasmus, 1515/1968: 13).

O, bu eserinden yaklaşık iki yıl sonra *Barışın Şikâyeti (Querela Pacis)*, (1517/2001) adlı eserini kaleme alarak, Avrupa'da barışın olmayışından duyduğu şikâyeti dile getirir. Bu eser, birçok bakımdan öncü bir eser olarak tanımlanmaktadır; barış kavramından yola çıkılarak yazılmıştır, içerik olarak pasifist bir karaktere sahiptir ve savunma savaşı hariç bütün savaşları reddeder. Erasmus'a göre bir Hristiyan savunma maksatlı olmayan hiçbir savaşa yeltenmemelidir ve halkın tehlikede olduğu durumda ancak savaş meşru olabilir (Erasmus, 1517/2001: 66,68). O, Dante'nin dünya devleti fikrini ciddiye almaz, aksine Avrupa Hristiyan birliği düşüncesini savunur. Bunun yanında onun barışla ilgili düşünceleri, hümanist ve pasifist içeriği nedeniyle kendisinden sonra oldukça ilgi görmüş ve birçok düşünür tarafından övülmüştür. Yeniçağ düşüncesinin ilk dönemlerinde etkili olan dini temayül zamanla iyice zayıflayacak ve farklı içerikte düşünceler ortaya çıkmaya başlayacaktır. Gelenekten ayrılarak düşünürlerden biri olan Grotius doğal hukuk temelli uluslararası hukuk anlayışından söz ederek yeni bir düşünce ortaya atmıştır.

Hugo Grotius (1583-1645), *Savaş ve Barış Hukuku (De jure belli ac pacis)* (1625/1950) adlı eserinde adil savaş ve uluslararası hukuk konularını ele almıştır. Buna göre savaş ancak zorunlu olduğunda başlatılabilir ve taraflar savaş esnasında savaş sonrası barış durumunu düşünmelidirler. Grotius'a göre insan doğru bir akıl yürütmeyle uluslararası hukukun kaynağını doğal hukuk olduğunu sonucuna ulaşabilir (Grotius, 1625/1950: 51). O, uluslararası hukuk konusuna değinmedikleri için kendinden önceki düşünürleri eleştirir ve doğal hukuktan türetilmiş hukuk kurallarının bütün insanlık için geçerli olduğunu ileri sürer (Grotius, 1625/1950: 31). Ülkeler arasında oluşması gereken adil ve barışçı ilişkiler de uluslararası hukuka dayanmalıdır (Grotius, 1625/1950: 51). Grotius'un uluslararası hukuk düşüncesi daha sonraki dönemlerde etkili olmuştur ve uluslararası ilişkilerin hukuki bir temelde oluşması gerektiği söyleyerek bu alanda çığır açmıştır. Bununla birlikte dönemin en önemli özelliklerinden biri *politik güç* anlayışının siyaset felsefesinde önemli bir yer işgal etmesidir. Şüphesiz bu görüşün en önemli temsilcilerinden biri olan Thomas Hobbes, bu anlayışı barış teorisine birleştirmeyi amaçlamamıştır.

Hobbes ana eseri *Leviathan*'da (1651/2005) devlet yönetiminin güçlü ve güvenli olması için *politik güç* anlayışının zorunlu olduğunu savunur. Bu eserin ana gayesi, iç savaşın yaşandığı ülkeyi, güçlü bir imparator sayesinde kurtaracak bir teori sunmaktır. Ancak güçlü bir imparator (*Leviathan*) ülkedeki bütün yurttaşlara eşit hak, güvenlik ve barış sağlayabilir. Çünkü "insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler" (Hobbes, 1651/2005: 94). Şu halde yurttaşlar arasında barışı sağlamak ancak yönetimi tek başına elinde tutan *Leviathan*'ın koyduğu kurallara uymakla mümkündür. Hobbes, bireysel özgürlüklerin çok

dikkate alınmadığı mutlak devlet egemenliği anlayışını kavramsallaştıran bir düşünür olarak tanınmıştır (Topakkaya, 2016: 105). Bununla birlikte o, güçlü devletin (iktidarın) kurulması bağlamında bir dizi yeni kavramı siyaset felsefesi literatürüne kazandırır.

Hobbes, devlete geçmeden önceki doğal durumdaki hakları *doğal hak* (*jus naturale*) olarak tanımlar. *Jus naturale* her bireyin kendi yasasını koyduğu ve hakkını savunmak için kendi gücünü ve yöntemini kullandığı bir haktır (Hobbes, 1651/2005: 96). Devletin kurulması insanların doğal haktan feragat etmesi ve bir yasa çatısında anlaşması yoluyla gerçekleşir. Bu aşamaya *sözleşmecî kuram* (Hobbes, 1651/2005: 99)denir ve bu anlayış onun felsefesinde önemli yer tutar. Bu geçiş aynı zamanda doğal haktan *doğa yasasına* (*lex naturalis*) geçiş anlamına da gelir (Hobbes, 1651/2005: 96). İnsanların bir arada barış içinde yaşamaları için insan, doğa yasalarının zorunluluğuna kanaat getirir ve bu yasalar sözleşme yoluyla korunmuş olur (Hobbes, 1651/2005: 97).

Doğal durumdan devlet durumuna geçerken yurttaşlar, iradelerini tek ve mutlak güç olan *Leviathan*'a devretmek zorundadırlar. Bu mutlak irade doğa yasaları çerçevesinde bütün yurttaşlara eşit bir yönetim uygulayacak ve onları iç ve dış tehditlere karşı koruyacaktır. Hobbes bu noktada, barışı savaşın ve şiddetin olmadığı durum olarak tarif etmektedir ve bu anlayış modern siyaset felsefesinde *negatif barış* olarak tanımlanmaktadır (Merle, 1995: 35). Dolayısıyla Hobbes'un barış düşüncesinin yurttaşların güvenliğini korumaya dayandığını görmekteyiz. Bu koruyucu anlayış aynı zamanda ulusal bir karaktere sahiptir ve milletlerarası barış teorisi onun düşüncesinde yer almaz. Yeniçağ'ın düşünce anlayışına bağlı olarak barış anlayışların da farklılaşmalar oluşuken, bir yandan da barış anlayışlarında dinin rolünü önemseyen düşünceler de yok değildi. Bu dönemde Erasmus'tan sonra dini anlayışı savunan diğer bir filozof ise Leibniz'dir.

Gottfried Wilhelm Leibniz, (1646 -1716) *Siyaset Yazıları*'nda (*Politische Schriften*) (1670/1983: 133-211) Avrupa'da barışın teşekkülü konusunda birtakım düşünceler ortaya atmıştır. Ona göre ülkeler arasındaki kin ve düşmanlık sona ermedikçe huzur ve barışın sağlanması mümkün değildir. Bu sorunun yegane çözümünün ülkelerin Hristiyanlık etrafında bir araya gelmelerinde yattığını ileri süren Leibniz'in bu düşünceleri kaleme alırken Erasmus'dan etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede monarşi rejimlerini savaşa ve kargaşaya neden oldukları için eleştiren Leibniz, Avrupa'da birleşik bir Hristiyan devletin kurulmasını önerir (Leibniz, 1670/1983: 166). Ona göre Avrupa'daki bütün kiliseler birleşerek güçlü bir yapıya bürünmelidirler ve birleşmeye karar veren toplumlara Tanrı'nın bir rahmeti olarak barış ihsan edilecektir (Leibniz, 1670/1983: 167, 168).

Hristiyanlığın manevi gücünün Avrupa'yı birleştireceğine inanan Leibniz, Türkleri ise bu birliğin dışında tutar. Ona göre Türkler barbardırlar ve medeni Avrupa'nın birliğine zarar vermektedirler (Leibniz, 1984, 605, 609). Bu nedenle o, 1715 yılında Fransız filozof Abbé Saint-Pierre'e bir mektup yazarak, Hristiyanların huzuru için Fransa Kralı'nın Türklerle savaşarak, onları

Avrupa'dan uzaklaştırmasını rica etmiştir (Leibniz, 1715/2014: 58/78). Bu noktada Leibniz'in Erasmus'un öne sürdüğü hümanist anlayıştan oldukça uzak olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki yıllarda kaleme aldığı yazılarda ise Avrupa'da bitmek bilmeyen savaşlardan söz ederek, barışın sağlanması konusunda oldukça umutsuz olduğunu ifade etmektedir. Böyle olunca da insanlar arasında daimi barışın oluşması ancak öldüklerinde mezarlıklarda mümkün olacaktır (Leibniz, 1693/2004: 51).

Sözleşmecî kuram ile barışı sağlamayı düşünen diğer önemli İngiliz filozofu ise John Locke'dur. O, 1690'da ana eseri olan *Hükümet Üzerine İki Tez*'i (*Two Treatises of Government*) (2010) yeni toplumun oluşumu konusunda değişik düşüncelerin tartışıldığı bir dönemde kaleme almıştır. Hobbes'da olduğu gibi Locke'da doğal olarak verilmiş haklar konusuna değinerek, özgürlük ve özel mülkiyetin korunmasının önemini vurgular ve barış anlayışını mülkiyetin korunması konusuyla ilişkilendirmeye çalışır. Özel mülkiyet konusu Locke'un siyaset felsefesinin önemli bir parçasıdır ve *Hükümet Üzerine İki Tez*'de bireysel özgürlük, eşitlik ve mülkiyeti doğal verilmiş haklar olarak tanımlanır. Locke özel mülkiyeti insanın bedeni ve elleriyle ortaya koyduğu emek olarak tanımlar. Diğer bir ifadeyle mülkiyet insanın kendi bedeniyle ortaya koyduğu emeğin bir meyvesidir ve insanın doğal bir hakkıdır (Locke, 2010: 46). O, özel mülkiyet, ve devletin kuruluşu arasındaki ilişkiyi *sözleşmecî kuram* bağlamında temellendirmek ister. Locke'a göre devletin kuruluş amacı doğal durumda güvende olmayan bireylerin mülkiyetini korumaktır ve sözleşme topluma barış ve güven sağlayacaktır (Locke, 2010: 114).

Locke'un *sözleşmecî kuramı* özel mülkiyet bağlamında ele almakta olduğunı anlıyoruz. Ekonomik değişim ve gelişmeler nedeniyle toplumlar mülkiyeti koruyucu siyasi iradeye ihtiyaç duyarlar. Bu siyasi otoritenin bütün toplumu adil olarak yönetip herkesin mülkiyetini koruyabilmesi için, bütün bireylerin doğal hak ve özgürlüklerini siyasi iradeye devrederek sivil bir toplum oluşturmaları gerekir (Locke, 2010: 84). Doğal durumda bireylerin hak ve mülkiyetlerini koruyucu siyasi irade yoktur. Toplumsal hayata geçişle beraber siyasi irade toplumun yararına, haklı ve haksız ayırıcı ve bireylerin özel mülkiyetlerini koruyucu bütün tedbirleri almakla yükümlüdür (Locke, 2010: 111). Netice itibarıyla Locke, bireylerin hak ve özel mülkiyetlerinin sözleşme vasıtasıyla korunmasının toplumda barışı sağlayacağını savunur.

Sözleşmecî kuram geleneğini Fransa'da sürdüren düşünür ise Jean-Jacques Rousseau'dur. O, siyaset felsefesi içerikli temel eseri olan *Toplum Sözleşmesi*'ni (*Du contrat social*) 1762'de Amsterdam'da yayımlamıştır. Rousseau'nun yaşadığı dönemde eşitlikçi ve özgürlükçü düşünceler etkili olmaya başlamıştı ve bunun sonucu olarak da Fransız İhtilali cereyan etmiştir. Özü itibarıyla Rousseau hürriyetçi bir filozoftur ve bu eserinde yurttaşların tek tek iradelerinden bir *genel iradeye* (*volonté générale*) oluşması gerektiğini savunur. Şu halde barış, yurttaşların iradelerinin genel iradeye dönüşmesi, diğer bir ifadeyle halkı yine halkın kendi iradesinin yönetmesiyle ilgili bir durumdur. Yeni toplum arayışları tartışmaları ekseninde *Toplum Sözleşmesi*'ne karar kılan

Rousseau, bu yeni toplum formunun tek tek bireylerin genel iradesinin yönetim kademesine yansıtarak yurttaşları koruyacağını ifade eder, bireyler bunu yaparken önceden olduğu gibi yine özgür kalacaklardır (Rousseau, 1762/2006: 13,14,15). Dolayısıyla tek tek iradelerin toplamı genel bir irade (*volonté générale*) olarak hükümet yönetiminde temsil ediliyorsa adil ve meşrudur (Rousseau, 1762/2006: 23). Genel irade yönetim ve yurttaşlar arasında kurulması gereken adil ilişkinin temelidir.

Buradan anlıyoruz ki Rousseau, Hobbes'un gücün egemenliğine dayanan yönetim anlayışına karşı halkın egemenliğine dayanan bir siyaset felsefesi anlayışı ortaya atıyor. Ona göre adil bir hükümet ancak yurttaşlarının iradesiyle ortaya çıkar ve bunun adı cumhuriyettir. Rousseau'nun deyiimiyle: "Her yasal hükümet cumhuriyetçidir" (Rousseau, 1762/2006: 36). Diğer taraftan o, klasik savaş hukuku düşüncesini benimseyerek, savaşların ancak savunma amaçlı olabileceğini ifade eder. Bunun yanında büyük devletlerin fetih anlayışlarına karşı çıkan Rousseau, savaş esirlerine kötü davranılmaması gerektiğini vurgular (Rousseau, 1762/2006: 11). Netice olarak onun barış anlayışında yeni fikirler görülmektedir. Rousseau, yurttaşların yönetimde söz sahibi olmalarını savunarak, cumhuriyetçi düşünce ile toplumsal barış arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır.

5. SONUÇ

Genel itibarıyla filozoflar yaşadıkları toplumun temel meselelerinden biri olan barış sorununu yadsımayarak, bu konu ile ilgili bir takım düşünceler ileri sürmüşlerdir. İlkçağ'dan Yeniçağ'a kadar olan düşünce dünyasında barış kavramına yüklenen anlamın zaman içinde değişmesinin yanında, barışın sağlanması konusunda ortaya atılan teoriler de önemli ölçüde değişime uğramıştır. Felsefenin sistematik bir yapıya dönüşmesini sağlayan Platon ve Aristoteles'in barışla ilgili fikirlerinin sistematik olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Ancak Platon'un adalet ve barış arasında kurmak istediği bağın, ileriki dönemlerde ortaya çıkacak olan hukuk barışı sorunsalı için önemli bir potansiyel sunduğunu söylemek mümkündür. Helenistik dönemde ise Stoacılar, sınırların kalkmasını ve insanın insana saygı duyarak yaşamasını önerdikleri için sonraki dönemlerde üzerine çokça konuşulacak olan küresel barış anlayışının teorik temellerini inşa etmekteydiler. Küresel barış düşüncesi Dante'nin ileri sürdüğü monarşiye dayalı dünya devleti teorisinde de yer almaktadır. Bu anlayışla o, Augustinus'un ve Thomas Aquinas savundukları ilahi barış teorisinden ayrılarak, Ortaçağ'ın geleneksel düşünce yapısının çözülmesine de öncülük etmiştir. Erasmus ise her ne kadar dinin barışçı yönüne vurgu yapsa da hümanist karakterde bir barış teorisi ortaya koyarak barış düşüncesinin gelişimine katkı sağlamıştır. Ayrıca felsefe tarihinde barış adına bir eser kaleme alarak bu alanda adından söz ettirmiş önemli bir düşünür olarak kayıtlara geçmiştir. Yeniçağ'da ise Grotius'un doğal hukuk temelli uluslararası hukuk anlayışından söz etmesi, kendisinden sonra barış konusunun uluslararası sahada ele alınıp tartışılmasına zemin hazırlamıştır. İlerleyen dönemlerde Rousseau'nun bireylerin hürriyetinin korunmasını esas alarak, barış konusunda cumhuriyet anlayışına vurgu yapması etkili bir düşünce olmuş ve barış anlayışlarının kalitesini önemli ölçüde

Platon'dan Rousseau'ya Barış Düşüncesinin Evrimi

artırmıştır. Modern bir bakış açısıyla çalışmamızı sonuçlandırarak olursak; Stoacılar'ın, Dante'nin, Erasmus'un, Grotius'un ve Rousseau'nun barış hakkındaki düşüncelerin dönüşüp, evrilerek geçen yüzyıldaki ve günümüzdeki barış anlayışlarının oluşmasına kaynaklık ettiklerini söylememiz mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akkoç, A. (2014). Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1).
- Alighieri, D. (1989). *Monarchia*. Ruedi Imbach, Christoph Flüeler (Almancaya Çev.). Stuttgart: Reclam.
- Aristoteles. (2005). *Politika*. Mete Tunçay (Çev.). İstanbul: Remzi.
- Aquinas, T. (1985). *Summe der Theologie*. Joseph Bernhart (Almancaya Çev.). 3, Stuttgart: A. Kröner Verlag.
- Augustinus, A. (1978). *De civitate Dei*. Wilhelm Thimme (Almancaya Çev.). München: DTV Verlag.
- Baltrusch, E. (2008). *Außenpolitik, Bünde und Reichspolitik in der Antike*, München: Oldenbourg.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say.
- Erasmus, D. (1515/1968). *Institutio Principis Christiani*. Anton J. Gail (Almancaya Çev.). Paderborn: Schöningh Verlag.
- Erasmus, D. (1517/2001). *Querela Pacis*, (Almancaya Çev. Kurt Steinmann), Frankfurt am Main: Insel Verlag.
- Grotius, H. (1625/1950). *De jure belli ac pacis*. Walter Schätzel (Almancaya Çev.). Tübingen: Verlag J.C.B. Mohr.
- Hobbes, T. (1651/2005). *Leviathan*. Semih Lim (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Herakleitos. (2009). *Fragmanlar*. Cengiz Çakmak (Çev.). İstanbul: Kabalıcı.
- Kienast, D. (1999). *Augustus, Prinzeps und Monarch*. Darmstadt: Primus Verlag.
- Leibniz, G. W. (1670/1983). *Politische Schriften: Securitas Publica I*. Berlin: Akademie.
- Leibniz, G. W. (1984). *Politische Schriften: Türkenkrieg 1677-1687. 2*, Berlin: Akademie Verlag.
- Leibniz, G. W. (1715/2014). *Samtliche Schriften und Briefe, Reihe I, Allgemeiner, politischer und historischer Briefwechsel. N. 42*. <http://www.gwlb.de/Leibniz/Leibnizarchiv/Veroeffentlichungen/Transkriptionen1715bearb.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.05.2016).
- Leibniz, G. W. (1693/2004). *Praefatio Codicis Juris Gentium Diplomatici, Sämtliche Schriften und Briefe. N. 7*, Berlin: Akademie Verlag.
- Locke, J. (2010). *Hükümet Üstüne İkinci Tez*. Aysel Doğan (Çev.). İzmir: İlya.

Platon'dan Rousseau'ya Barış Düşüncesinin Evrimi

- Merle, J. C. (1995). Zur Geschichte des Friedensbegriff vor Kant, *Immanuel Kant Zum ewigen Frieden*. Ottfried Höffe (Ed.), Berlin: Akademie Verlag.
- Platon. (1998). *Yasalar*. Candan Şentuna, Saffet Babür (Çev.). 1, İstanbul: Kabalcı.
- Platon. (2012). *Devlet*. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Rousseau, J. J. (1762/2006). *Toplum Sözleşmesi*. Vedat Günyol (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Sutor, B. (2004). *Vom gerechten Krieg zum gerechten Frieden*, Schwalbach: Wochenschau Verlag.
- Schwaabe, C. (2007). Augustinus, *Philosophers of Peace*. Peter Cornelius Mayer-Tasch (Edt.), München: Herbert Utz Verlag.
- Topakkaya A. (2008). Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması. *Flsf, Sdü Felsefe Bl. Dergisi*, 6 (6), Güz.
- Topakkaya, A. (2009). Stoa Etiğinin Temel Kavramları. *Felsefe Dünyası*, 49.
- Topakkaya, A. (2014). *Sistemik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*. Ankara: Nobel.
- Topakkaya, A. (2016). *Hukuk ve Adalet*. Ankara: Adalet.
- Wittschier, H. W. (2004). *Dantes Divina commedia*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Wülfing, P. (1989). Friedensgedanken in der antiker Mythologie und Dichtung. *Kultur gegen Krieg*. Würzburg: Königshausen u. Neumann.